

PAUL MİRABİLE'İN “DEDE KORKUT KİTABI”NIN İNGİLİZCE ÇEVİRİSİNİN LİNGVO-POETİK ÖZELLİKLERİ

The lingvo-poetic peculiarities of Dede Korkut Kitabı in P.Mirabile's English Translation

Seyran ALİEV*

ÖZET

Dede Korkut Kitabı diğer ortaçağ destan edebiyatı gibi çok çeşitli tekrarlar üzerinde biçimlendirilmiştir. Bu kitapta, ses, sözcük, dilbilgisel biçimler ve yapıların tekrarı ritim oluşturmaktadır. Dilin aşamaları dalgalanmakta, oldukça şiirsel ve yüksek; canlı ve diyaloga dayalı bir dil oluşmaktadır. Bu yüzden, Dede Korkut Kitabı diğer dillere çevrilmesi oldukça zor bir metindir.

P. Mirabile Türkçeden İngilizceye yaptığı çevirisinde bütün bu özelliklerin etkisini yeniden yaratmaya çalışmıştır.

Bu makalede, P. Mirabile'in çevirisine ilişkin görüşlerimiz sunulmaya çalışılacaktır. Çevirmenin sıradışı çevirisindeki lingvo-poetik özellikler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Dede Korkut Kitabı, P. Mirabile'in Çevirisi, Lingvo-poetik özellikler.

ABSTRACT

Dede Korkut Kitabı, like any other medieval epic literature, is structured round various types of repetitions. In this book, the repetition of sounds, words, grammatical forms and structures created a rhythm. The level of the language fluctuates, now highly poetic and dignified, now racy and colloquial. That is why Dede Korkut Kitabı is a hard text for translators to translate it into other languages.

In his translation P.Mirabile has endeavored to reproduce the effect of this in his translation. He attempts to bring out the Turkish in an English reading.

In this article an attempt is made to express our point on P.Mirabile's translation. We try to speak about lingvo-poetic peculiarities of his unusual translation.

Key Words

Dede Korkut Kitabı, P. Mirabile's Translation, Lingvo-poetic peculiarities.

Sadece Azeri Türkçesinde Azeri şiirinde değil, bütün Türk Edebiyatında, destanlarında lingvo-poetik araç olarak tekrarlar sistemi mühüm önem arz etmektedir. Fonetik tekrarlar özellikle aliterasyon üreten ünsüzler, leksik tekrarlar, sentaktik tekrarların ve onların en aktif türü olan sentaktik paralelizm örnekleri “Dede Korkut Kitabı”nda öncü üslubi poetik fiqr olarak ortaya çıkmaktadır.

Paul Mirabile “Dede Korkut Kitabı”nı İngilizceye çevirisi esnasında tekrarlar sisteminin yeterliliğine, onların ürettiği üslubi keyfiyete çok dikkat etmiş ve sonuçta destanların bedii biçimde kendine has özelliğini, şiirsel konu titizliğinin esa-

sında koruyabilmiştir. Çeviri ustalığının ayrılmaz bir parçası olan lingvo-poetik özelliklere istinat eden üslubi fiqrlerinin dil nüanslarının ustaca çevrilmesi Paul Mirabile'in çevirisinin çok başarılı olmasının kanıtıdır.

“Dede Korkut Kitabı”nın bedii-şiirsel dilinde şiir nesir probleminin çözümünde, ayrıca bunun İngilizceye tercümesinde, bedii-poetik parole yapısının yeterli biçimde sunulmasında bedii-poetik tekrar sistemini, onların biçim ve konu özellikleri çok büyük

önem arz etmektedir. “Dede Korkut Kitabı”nın bedii-poetik özelliklerinden bu veya diğer açıdan söz eden yazarlar (J.

* Azerbaycan/Bakü Devlet Üniversitesi Araştırma Görevlisi

Kaminski, H. Köroğlu, T. Hacıyev, K. V. Nerimanoglu, K. Abdullayev, N. Caferov, M. Veliyeva, A. Hacıyev, T. Kuliyev, R. Kemal, S. Rzasoy vb.) tekrarlar sisteminde de bahsetmiş, aliterasyon, leksikolojik tekrar, sentaktik tekrar ve paralelizm konuları etrafında epey fikirler belirtmişlerdir. (M. Adilov 1974, K. V. Nerimanoglu 1984, N. Caferov 1999)

Farklı dil aşamalarında aynı parole sisteminin (ses; söz; morfemolji; sentaks) değiştirilmeden veya kısmen değiştirilerek iki defa veya daha fazla kullanılması olan tekrarlar sistemi belirli dil uyumu ve sistemini yansıtır.

Tekrarlar sistemi tüm dillerin, yansıma Türk dillerinin bedii poetik sisteminde çok ciddi önem arz etmektedir. Tekrarların poetik-fonksiyonel özellikleri bedii çeviri için de ciddi faktördür. Hiç kuşkusuz ki, beşeriyetin eski kitaplarının hepsinde (Tevrat'ta, İncil'de, Kuran'da, Avesta'da) şiir nesir oranı ritmik yapısal biçimlenmenin tekrarlarla düzenlenen sistemi "Dede Korkut Kitabı"nda olduğu gibidir, yani sözün genel tipoloji-evrensel anlamı, bu büyük tarihi anıtların mimari sistemi poetik linquo-poetik yapısı birbirine çok yakındır. Farklı dillerde ayrı dil kitaplarından oluşmalarından bağımsız olarak, ümumi kod tipolojisini evrensel-poetik değerleri bulmak, dil kurallarının birbirine uygunluğunu belirlemek, çevirmeden büyük ustalık, titizlik istemektedir. İngiliz-germen destan-misal dilinde, genellikle folklor dilinde, ayrıca V. Şekspir simasında zirveye ulaşmış şiir dilinde "Dede Korkut Kitabı"larının biçim karşılıklarının bulunması, poetik fiğurların yerine oturulması metnin özelliklerini tam ve doğru bir şekilde ifadesini yansıtmaktadır.

"Dede Korkut Kitabı"nın felsefi derinliğini taşıdığı dolgunluğu ile bedii çevirisinde, eski Oğuz-Azerbaycan dilinin cazibesinin, zenginliğinin ifadesinde bu çeviri ustalığı ve sanatkarane olması çok

büyük önem arz etmektedir. Bu inceliği göstermek için T. İ. Hacıyev'in "Dede Korkut Kitabı"nda aliterasyondan bahs ederken, söylediği şu hususu belirtmek isterdik: "Genellikle, aliterasyon için sözlerde ilk bir sesin aynı olması kaçınılmazdır. Fakat Dede Korkut'un dilinde bu daha da bir şekilde tezahür etmektedir. Bazı durumlarda ilk 3 veya 4 ses uyum sağlamaktadır.(Kanaatimce, bu gelecekte hece şiirindeki kafiyeye geçiş için bir aşamadır.) Anıtın dilinde ritim için ses oyunu uygulamaktadır..." (T. İ. Hacıyev 1970)

Gerçekten de, sadece aliterasyon değil, morfemlerin, sözlerin, sentaktik yapıların tekrarını kendini belli ettiren poetik orijinallik başka sistemli bir dilde, İngilizcede de, bedii-poetik canlandırma işinde de görülmektedir.

Dans ve müziğin yanısıra sözün, şiirin de kaynağını, halk törenlerinde arayan ve bulan A. N. Veselovski, tamamen haklıydı. (A. N. Veselovski 1940). Söz sanatının öncelikli biçimlerini araştıran ve çok kıymetli tipolojik-evrensel esaslar, temel prensipleri belirleyen Y. M. Meletinski'nin, V. Jirmunski'nin, H. Köroğlu'nun da mülahazaları çok değerlidir. (Y. M. Meletinski 1963, V. Jirmunski 1974, H. Köroğlu 1976)

Anqlo-sakson epik şiir biliminde cen-gaver romanlarının (11-14. y.y.) daha çok dinleme ve okuma kitlesine hitap etmesi, folklor eserlerinin konuşma dili özelliklerini taşıması, V. Şekspir öncesi ve sonrası İngiliz edebiyatında edebi dilin normativ özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.(E. M. Meletinski, P. M. Samarin, A. D. Mihaylov)

Y. M. Meletinski'nin "Beovulf" eseriyle ilgili söylediği düşünceler dikkate sayandır: "Beovulf" ile ilgili şiir doğrudan-doğruya hristiyanlığa kadar olan kahramanlık, folklor-epik geleneyine bağlıdır. Bunu eserin ölçüsü, üslubu, süje ve silueti kanıtlamaktadır. "Beovulf"un aliterasyonlu şiir sistemi (başka anqlo-saks

destanları gibi) İskandinav ve eski Alman halk-epik şiir bilimine, aliterasyonlu şiirine daha yakındır. (E. M. Meletinski)

Animist bakış açısı, tabiat ve insan ilişkileri, özellikle insanın kendisini tabiatlaştırması (tabiatla aynılaşması) psikolojik paralelizmin esası sayan A. N. Vesolovski çeşitli halkların folkloründe tekrar sistemini, paralelizm çeşitlerini araştırarak şu sonuca varmaktadır: “Heyacan uyandıran unsurların, konu-anlam unsurlarından daha etkili olması sanatta eski sinkretizm alemeti gibi ritmik-melodik başlanğıc, önemli bir görev ve fonksiyon taşıyıcısıdır.” (A. N. Vesolovski 1940)

“Hilderbrand Hakkında Nağme” isimli epik kahramanlık müziği de aliterasyon sistemiyle yaratılmıştır. Epik paralelizm de kullanıldığı bu eser İskandinav destanlarını anımsatmaktadır.

Eski İngiliz şiir biliminde askeri-kahramanlık konusunda yazılmış eserler hristiyanlığa kadar ve yazı devrinin başlangıcına kadar olan zaman birimindeki dil-üslup özelliklerine daha çok yakınlık arz etmektedir. (M. İ. Steblin-Kamenski). Bu şiir biliminde aliterasyonlu şiir germen-şiir geleneğinin devamıdır. Germen şiir biliminde şiirin “esas teşkilatçı anıdır.” (M. İ. Steblin-Kamenski)

Uzmanların söylediği gibi eski germen şiirinin ritmi olabildiğince zengindir. (M. İ. Steblin-Kamenski). Mukayese, bedii tayin, mecaz gibi (bu üslup poetik fiqurler hakkında ilerde bahsedilecektir) sesin düzenli kullanışı, ritm yaratan fonetik-sentaktik araçlar çeviri prosedüründe dikkate alınması gereken problemleri ihtiva ediyor. Genellikle, germen dilinin “Nibelung neğmeleri”nin dil-üslup özelliklerini dikkate almadan “Dede Korkut Kitabı”nın İngilizce çevirisinin niteliğini, biçim ve konu özelliklerini anlamak, şerh etmek ve tahlil yapmak asla mümkün değil. (K. Brunner 1955, A. Hoysler 1960)

Eski anıtların çevirisi ile ilgili önem-

li bir işte böyle bir metodoloji görevi unutmamak gerektir: İnsan psikolojisinde baş veren değişiklikleri dikkate almadan eski edebiyat (genel olarak maneviyat) asla öğrenilemez. Bu zaman paralellliği, eski dünyanın yapısını, sistemini, umumbeseri abı-havasını, insan-tabiat ilişkilerini ve bütün bunların sonucu olarak insanın düşünce tarzını, psikolojisini dikkate almadan, evrensel-tipolojik amiller temel baz alınmadan çevirinin dakikliyi, zenginliği ve güvenilirliği söz konusu olmaz. Bu metodolojiği hertarafı şekilde M. İ. Steblin-Kamenskinin “Sarqa Dünyası” şerh ve izah etmektedir. Edebiyatın yaranması eserinde felsefi-estetik, üslubi-poetik biçim prizmalarında analizler yaparak şu kanaati ortaya koymaktadır: “Tarihi hakikatle bedii yalanı, “sineretik hakikati”, ifade araçlarının tarihiliğini, eşya-kavram-söz üçlüsünün farklı zamanlarda farklı değer taşıdığını dikkate almadan eski edebiyatı anlamak (hem de tercüme etmek) imkansızdır.” (M. İ. Steblin-Kamenski 1984)

“Varyasyon başka sözler aracılığıyla tekrardır. Bu, semantik aliterasyondur, başka söz ve ifadelerle tekrarından ibarettir.” (P. Mirabile) Bu bir kompozisyon üslubudur.

Bu aliterasyon modellerinde vezn (ölçü), ritm, vurgu da mühim önem arz etmektedir. Mevzunun, süjenin gelişiminde formanın ciddi rolü vardır.

Aliterasyon teknolojisi mevcut dil kaynaklarını yaratmasa da, onların gerçekleşmesinin sebebi olmamakla birlikte onu etkilemek imkanına sahiptir. Üslubi-poetik değer kazanmak için aliterasyon teknolojisinin yarattığı canlı dilden farklı yapısal biçimlenmeler bedii dil-üslup için ehemiyetli amillerden biridir.

Hiç kuşku yok ki, eski İngilizcede olduğu gibi “Dede Korkut Kitabı”nın dilinde de aliterasyon üslubi-poetik araçlardır ve poetik manzaranın bütünlüğünü temsil eden etkenlerdendir. Ayrıca araş-

tirmacılar bazen aliterasyon terminolojisini ses (ünsüz) tekrarı gibi değil, kelime, bileşik kelime gibi kullanmaktadırlar.

Şunu da belirtmek gerekir ki, 13. yy.-da yazılmış “Küçük Edda” eseri de Türk-Germen (alman-ingiliz) tarih, destan, dil-poetik ilişkilerinin geneolojisi ve tipolojisi için büyük önem arz etmektedir. (M. İ. Steblin-Kamenski 1978)

Tüm bu metodoloji tarihi-edebi, felsefi-estetik, psikolojik hususların dikkate alınmasının “Dede Korkut Kitabı”nın İngilizce çevirisinin niteliğini, biçim ve konu özelliklerini açıklamaya yardım ediyor.

Genellikle “Dede Korkut Kitabı”nın ruscaya, ingilizceye, almancaya, sırpçaya, gürcüceye, fransızcaya, litvaniya ve letonca dillerine çeviri kaynakları bize şu hususu göstermektedir ki, bu eski Oğuz-Azerbaycan anıtını kendi dillerine çeviren uzmanlar genel, eski türk şiirinin, türk folklorünün, türk şiir kültürünün esas özelliklerini güzel bilmiş ve çeviri prosedüründe umutürk folklor, şiir, destan, tercüme geleneklerini gereğince öğrenmiş ve öğrendiklerini somut tercüme örneğinde gerçekleştirmişler.

P. Mirabile’ın “Dede Korkut Kitabı”nın İngilizceye çevirisi orijinalin bedii-poetik yapısına benzerliği ile seçilmiştir. (P. Mirabile) Tercüman destanın bedii özelliğini, poetik vüsatını korumak için Oğuz Türkçesinin, somut olarak Azeri Türkçesinin özelliklerini, özellikle, onun fonetik, leksik, qramer özelliklerini muhafaza etmeye çalışmıştır.

Daha 17. yy.-da büyük şiir teorisye-ni Bualo şiirin tabiatından bahs ederken şunları yazmaktaydı: “Dilin kurallarına itaatkarlıkla tabi olun ve şunu iyi bilin ki, bu kurallar sizin için kutsaldır. Eger cümlelerin kulağıma başka türlü olagan dışı ve tuhaf seslenmekteyse şiirin ahenğiyle beni etkileyemezsin.” (Bualo 1969)

Hiç kuşku yok ki, ideal bir çeviride bile orijinalin tabii kokusu, incelikleri tam muhafaza edilememektedir. Her çe-

viri bir dünya görüşün ifade sisteminin canlandırılması, inşa edilmesi demektir. Başka dil sisteminde yeterli dil araçlarının bulunması, tipoloji-paralel özelliklerin belirlenmesi, çevirmenin düşünce tarzı, bilgisi, becerisi, bu alandaki uzmanlığı ve tecrübesiyle doğru orantılıdır.

Bu anlamda P. Mirabile Türkçeyi, Türk destan dilinin mahiyetini, felsefesini, biçim ve ifade sistemini derinden bilmesiyle diğerlerinden seçilmektedir.

“Şiirde farklı dillerden alınmış başka sözlerden hastalıktan kaçınmak gerektiği gibi kaçınmak lazım, düzgün, belirli, anlaşılır cümleler kurmak gerekir. Dili çok iyi bilmelisiniz. Bilgiyle değil, gelişmiş güzel mısra yapmakla kafiye arayan şair çok gülünç bir durumdadır.” (Bualo 1969)

Bu düşünce çeviri için de geçerlidir ve yeteri kadar modernidir. Çağdaş şiir sisteminde değil, eski Oğuz şiir sistemiyle yazılan “Dede Korkut Kitabı”nın tercümesinde Bualonun söylediği prensiplerin beklenilmesi kaçınılmazdır.

Şu da bellidir ki, insan dili dünyayı bedii-siluetli inikasının beşeri evrensel vasıtalarıyla (bedii tayın, mecaz, mukayese...) yanısıra sırf milli, her dilin kendine has olan üslubi-poetik (fonetik, leksik, morfoloji, sentaktik) araçlar sistemine sahiptir.

Nitelik ve nicelik esasları olan dünya şiiri her dilin kendi biçimine ve konu araçlarına istinat etmektedir.

Uzmanların defalarla belirttiği gibi “Dede Korkut Kitabı” Türk diline has olan üslubi-poetik araçların özel bir manzarasını yansıtmaktadır. Ritm, şiir yaratıcı araç olarak aliterasyon “Dede Korkut Kitabı”na “Koroğlu”ya, hetta Nesimiye, Şah İsnayıl Hetaiye, Fuzuliye, Kurbanıye... oranla farklı bir misyon taşımaktadır.

Nesimi, Hatai, Fuzuli, Kurbanı ve “Koroğlu” şiirinde kafiyenin poetik fonksiyon rolünü aliterasyon yapmaktadır.

“Dede Korkut Kitabı”nda ise ritim yaratan araç olarak aliterasyonun İngilizce karşılığı bu veya diğer bir şekilde mevcuttur.

Türk dilinde ve Türk bedii söz sanatında, şiir biliminde tekrar bir sistemdir.(M. Adilov 1974). İster metin arasında cümlelerin, cümle arasında kelimelerin ve bileşik kelimelerin ve sözlerin içerisinde seslerin özellikle ünsüzlerin tekrarı tek bir metin anlayışı ortaya çıkarmaktadır. (K. V. Nerimanoğlu 1998)

İç ve dış aliterasyon çeşitlerinin yoğun bir şekilde kullanılması cümlede (veya metinde) başlanıçta söz tekrarı (anaför), sonda birbirinin ucuna birleşmesiyle gerçekleşen tekrar (anadiplosis) sözlerin devamlı tekrarı, dikkatli tekrar, aski söz sıralanmış tekrar, ayrıca cümle tekrarı “Dede Korkut Kitabı” için tipiktir. (M. Adilov 1970).

İngilizcenin dünyada en çok çeviri yapılmış bir dil olduğunu söylesek yanılmayız. İngilizceye Rusçayan tercüme olunmuş F. Dostoyevski psikolojik nesir dili, İspancadan tercüme olunmuş Borkes mitoloji nesir üslubu, Japoncadan tercüme hokkular japon şiir ritminin özellikleri anlatılmanın yanısıra, Türk destanlarının, özellikle “Dede Korkut Kitabı”nın tercümesi Oğuz şiirinin ritmik yapısal biçimlenmesini, tekrar sisteminde gerçekleşen bilgi iletişim özelliklerini getirmektedir. Bu anlamda dilin dünya görüşü ifade imkanlarının gerçekliğidir. Parolelerde gerçekleşen dil potansiyeli için sadece yazar parolesi değil, tercüme parolesinin de mühim rolü vardır.

İngilizcede olan bu potansiyel sadece onun zenginliği, dolgunluğu değil, yanısıra hunların, Mete Han’ın, Atilla’nın zamanında İngiliz halk edebiyatında, folklor dilinde kendi dilinin izlerini, üslup poetik etkisini göstermesiyle şerh ve izah olunabilir.(G. N. Potanın). “Dede Korkut Kitabı”nı İngilizceye çevirirken yazar destanı destan dilinde anlatmak için onda kullanılmış bütün araçları sağlamaya çalışmıştır.

Yazar “Dede Korkut Kitabı”nın C. Luis tarafından daha büyük ustalıklarla İngilizceye tercüme olunduğunu dikkate alarak, kendisinin yaptığı bu işi basit bir tercüme olarak görmemektedir. “Bizim işimiz (tercüme kastedilmektedir – S. A.) Türkceyi İngiliz okuruna ulaştırmak için yapılan bir teşebbüsdür. Bu yüzden biz tercümeden daha ziyade ter döktüğümü zü iddia edebiliriz. Bu İngiliz biçiminde Türkçenin dakik anlamı ikikat derin metin yapısı olarak tedricen ortaya çıkmaktadır. Biz aslında kelimeleri “tercüme” etmiş veya daha doğrusu, tercümede kalkan kullanmışız. İki kat Türk-İngiliz katlarıdır ve büyük bir ihtimal ki, belirli bir süre için Anqlo-Sakson kulakları için tuhaf seslene bilir, fakat bu sadece bizim “hibrit” bir metin yaratmak için gösterdiğimiz bir teşebbüsten ibarettir.” (P. Mirabile 1990)

Muhakkak ki, bu tür çeviriler okuyan için aynı anda iki metni hem orijinali, hem de çeviri metnini anlamaya imkan sağlamaktadır.

Şu hususu da belirtmekde yarar var ki, P. Mirabil’in bu teşebbüsü yeni bir olay değildir. Daha önceleri İspanya’da “Tevrat” Latinceye, “İncil” ise eski Almancaya veya eski Fransızca’ya bu üsulle tercüme edilmiştir.

Somut örnekler esasında P. Mirabile’in “Dede Korkut Kitabı”nın tercümesinde tekrar sisteminin bedii-poetik, metodik-anamlı ve duygulu özellikleri ifadesine dikkat yetirelim.

Fonetik seviyede tekrarlar sisteminin tipik örneği, hiç kuşku yok ki, aliterasyon ve asonanstır. P. Mirabile Türk ve Kuzey Alman Oğuz edebiyatında aliterasyonun ve asonansın eşi olmayan bir değere sahip olduğunu söylemektedir. O, bu araçları var oldukları destanların “arkeolojisi” sanmaktadır.(P. Mirabil 1990). Yazar aliterasyonu isimleri zikr edilen destanların hem nesir, hem de şiirle yazılmış kısımlarından mevcut olduğunu söylemektedir.

Bu destanlardan “Sid” ve “Roland Hakkında Nağmeler”de aliterasyonun var olmasından bağımsız olarak destanlardaki ritm asonansın esasında oluşmaktadır. “Nibelunq” destanlarında mevcut olan ritm, müzik hem aliterasyona, hem de asonansa esaslanmaktadır.(K. M. Abdulla, T. İ. Hacıyev, K. V. Nerimanoğlu 2000)

Şunu da belirtmek gerekir ki, “Dede Korkut Kitabı”nda aliterasyon “ünsüz seslerin tekrarından oluşan bu metodik fiqür yeterince kullanılmıştır. Bu metodik fiqür yalnız şiirin teknik kısmı gibi kullanılmakla kalmamakta neredeyse bu melodik detay genel iletişim parole faktörüne çevrilmektedir.”(T. İ. Hacıyev 1999)

Türk destan metinlerinin yapısında dikkati çeken hususlardan biri nazım ve nesrin sıralanmasıdır. Amaç ve metod bakımından birbirinden farklı olan bu iki “yapının” “Dede Korkut Kitabı”nda da olduğunu belirten P. Mirabile destanın nesirle yazılan kısmını “Ozanın sesi” adlandırmakta ve bu kısmın kecmişte vuku bulmuş olayları tasvir etmenin yanı sıra, hem de esasen destan kahramanlarını sunmak amacını güttüğünü göstermektedir.

“Dede Korkut Kitabı”nın nazım-la yazılmış “söyleşi”lerden ibaret ikinci “yapısı” destan kahramanlarının diliyle söylenmektedir ve hem poetik, hem de metodik-poetik açıdan nesirle yazılan kısımdan tamamen farklı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan nazım-nesir sıralaması tamamen metni genel ritmik-melodik bağlamda biçimlendirmektedir. Şiir parçalarındaki anlamlı gerginliğin, çetin psikolojik atmosferin nesir kısımlarındaki geniş çaplı epik tasvirleri, ritm-ses uyumunun “sakinliyi”, “qarazsız” anlatış düzenine ve aksine geçmesi poetik-sentaktik araçların zenginliğine, onların anlamının artmasına, metnin genel dinamiğinin yükselmesine sebep olmaktadır.(K. V. Nerimanoğlu 2000)

Paul Mirabile “Dede Korkut Kitabı”nda nazımla yazılmış kısımlarında ritm yaratmak amacıyla asonansın ve hem de aliterasyonun geniş çapta kullanıldığını belirtmektedir: “Onlar genellikle yüksek derecede poetiktir, metod bakımından nesirle yazılmış kısımlardan ola bildiğince farklıdır ve zırh üzerindeki halkamsı, zincir madalyonların birbirine bağlanması gibi onlar da nesir örneklerini birbirine bağlamaktadır.”(P. Mirabile 1990)

“Dede Korkut Kitabı”nda ünlülerin ses uyumundan bahs eden yazar onların ritm üreten bir detay olarak büyük önem arzettiğini belirtmenin yanı sıra, bu işin esasında aliterasyon aracılığıyla yerine getirildiğini söylemektedir. Türkçe için ünsüzlerin zenginliği karakteriktir ve aslında zamanla onlar dilde ünlülerin egemenliğini zayıflatmışlar.(P. Mirabile 1990). P. Mirabile bu iddiasını esaslandırmak için Moğolistan toprağında bulunmuş 8. yy.-a ait olan eski Türk yazı anıtlarının dilindeki kelimelerin ilk hecesinde 16 vokal sesin kullanıldığını ve aynı durumda yalnız 7 ünsüz sesin var olduğunu söylemektedir. O, bu değişimin Arapca ve Farscadan alıntı yapılmış ünsüz seslerin hesabına olduğunu iddia etmektedir.

P. Mirabile göre “Dede Korkut Kitabı”ndaki aliterasyon örnekleri, onun siluetli anlam “adaları” seslendirdiği anlam qruplarını yaratmaktadır. Bu anlam adaları ses ve dakik mananın vahdetini yaratmaktadır.(P. Mirabile 1990). Yazar şu kanaattedir ki, “Kara başım kurban olsun sana” cümlesindeki aliterasyon yaratan arka damak ünsüzü (k) ile başlayan kelimeler (kara-kurban-kafir) diğer kelimelere birleşerek anlam qrupları yaratmaktadır. Farklı kelimelerden oluşan kara/kılıç, yüksek/yere, kara/koç türünde aliterasyon çiftleri de ses/anlam qrupları oluşturmaktadır. P. Mirabil 6. boydaki, “kime baksa aşk ile ateş yakar” cümlesin-

deki (ş) ve (k) seslerinin sıralaması şehvet hissini dakik ifadesi olduğunu iddia etmekte ve “aşk” ve “ateş” kelimelerindeki (ş) Şahzade Hanımın Kanturalıya olan ihtirasını daha da belirgin göstermektedir. Ayrıca Deli Dumrul boyundaki “al kanatlı Azrail uçup geldi” cümlesindeki, (l) sesini tekrarı hiss edilmeden Azraile birlikte okuyucunu da etkilemektedir. (P. Mirabile 1990)

Şunu da belirtmekte yarar vardır ki, dil biliminde şiir sanatında seslerin anlam ifade etmesiyle ilgili çok fikirler seslenmiştir. Seslerle insan duygularını (korku, sevinc, heyecan, aşk, keder) özdeşleştiren mülâhazalar ilginç görünse de ve ilk bakıştan dikkat çekici olsa da, (mesela simbolist Rus şairi A. Blok’un seslerle anlamları özdeşleştiren mülâhazaları türünden) ilmi temelden yoksundur. V. Humboldtun, F. de Sössür’ün, N. S. Trubetskoy’un fonetiğe hasr edilmiş derin ilmi çalışmaları bu meseleyi kökünden hall etmiştir. Şöyle ki, kelimenin özünü değiştirmeye hizmet eden ve onda leksik-gramatik anlam değişikliğine sebep olan sesler veya genelleşmiş topsumlar sesler sırf şarta bağlı bir karakteristik özellik taşımakta ve akustik özellikle yanaşı yalnız kelimeler taşıyıcısı olan kelimenin teşkilatçı tek bir birimi olarak karşımıza çıkar. Ayrı-ayrı seslerde anlam aramak subjektiv-poetik mülâhazadan başka bir şey olamaz. Sesin ritmik yapısal biçimlenmede yarattığı etki ve poetik-fonetik değer ise çok önemlidir. P. Mirabile’nin tekrarların bütün türünden aliterasyona bu kadar önem vermesi ve ritmik-poetik figür olarak iki dil müstevisinde onları araştırması ve çeviride bu prensipi göz önünde bulundurması bizim için oldukça ehemiyetlidir. (P. Mirabile 1990)

“Dede Korkut Kitabı”nın tercümesinde bedii-poetik özelliklerin ve ayrıca tekrarlar sisteminin mecaz, mukayese ve düsturlar karşılığı bulunarak tercüme olunması metnin çevirildiği dilde

tam anlaşılması, idrak edilmesi için çok büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan P. Mirabile’nin çevirisi örnek sayılabilecek türlerdendir.

Kaynaklar

Adilov, M. *Azerbaycan Dilinde Sentaktik Tekrarlar*. Bakü. 1974.

_____, *Aliterasyon Azerbaycan Bedii Dilinin Üslubiyatı* (kısa şerhler). Bakü. 1970.

Hacıyev, T.İ. *Azerbaycan Dili Tarihi*. Bakü. 1970.

_____, *Dede Korkut – Dilimiz, Düşüncelerimiz*. Bakü. 1999.

_____, “Aliterasyon Sistemlilik”. *Kitabi Dede Korkut Ansiklopedisi*, 2.cilt, s.20, s.279-281, Bakü. 2000.

Nerimanoglu, K. V. *Destan Poetiği*. Bakü. 1984.

_____, *The Poetics of the Book of Dede Korkut*. Ankara. 1998.

_____, “Şiir Sentaksı” *Kitabi Dede Korkut Ansiklopedisi*, 2.cilt, s.282-284, Bakü. 2000.

Abdulla, K. M. “Dede Korkut Kitabının şiir-nesir ve aliterasyon sisteminin rolü ve fonksyonu hakkında”. *Kitabi Dede Korkut Ansiklopedisi*, 2.cilt, s. 20, s. 272-73, Bakü. 2000.

Caferov, N. *Hanım Hey*. Bakü.1999.
Veselovski, A. N. *Istoriçeskaya Poetika*. Sankt-Peterburq.1940.

Meletinski, E. M. *Proiskojdeniye geroičeskogo eposa*. Moskova.1963.

_____, *Anglo-Saksonskeya epiçeskaya poeziya*.

Jirmunski, V. M. *Tyurkskiy geroičeskiy epos*. Sankt-Peterburq. 1974.

Mihaylov, A. D. ve R. M. Samarin. *Angliyskiy ritsarskiy roman – istoriya vsemirovoy literaturı*. 2 cilt.

Köroğlu, H. *Oguzskiy geroičeskiy epos*. Moskova. 1976.

Steblin-Kamenski, M. İ. *Istoriçeskaya poetika*. Sankt-Peterburq.1978.

_____, *Mir sagı. Stanovleniye literaturı*. Sankt-Peterburq.1984.

Brunner, K. *Istoriya angliyskogo yazıka*. 1.cilt, Moskova. 1955.

Hoysler, A. *Germanskiy geroičeskiy epos i skazaniye o nibelunqax*. Moskova. 1960.

_____, *Pesen o nibelunqax*. Sankt-Peterburq.1972.

Bualo, *Poeziya senti*. Bakü. 1969.

Potanin, G. N. *Vostoçniye motivi v srednevekovom yevropeyskom epose*. Moskova. 1989.

Mirabile, Paul. *The Book of the Oghuz Peoples or Legends Told and Sung by Dede Korkut*, İstanbul, 1990 .